

«ПРИХОВАНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН» АБО «ПРИХОВАНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА» (HIDDEN CURRICULUM) – особлива структура й стиль спілкування, підбір завдань, прикладів, що опосередковано, але сильно, впливає на учнів (студентів, вихованців), нав'язуючи їм певні ролі.

Це поняття активно розроблялося представниками критичної педагогіки (60-ті рр. ХХ ст.). Його ввів у науковий обіг американський соціолог П. Джексон у роботі «Життя в аудиторіях».

Критична педагогіка представлена педагогічними теоріями, які піддають критиці традиційний підхід в освіті. Дослідники обстоюють думку про те, що в освітніх закладах вихованцям нав'язується певна суспільна роль шляхом конструювання. У полі зору опинились питання ідеологічності освіти, її зв'язку з політикою, проблеми соціальної, ґендерної, расової нерівності в освіті. Метою критичної педагогіки є переборення нерівності й несправедливості в системі освіти. Цей напрям представлений такими персоналіями, як Л. Альтюссер, П. Бордо, А. Грамши, Г. Жиру, І. Ілліч, П. МакЛарен, Р. Рорті, П. Фрейре та інші.

Критична педагогіка звертає увагу на необхідність зміни системи підготовки вчителів, викладачів, що передбачає опанування інноваційних технологій навчання, прогресивних педагогічних теорій та методів. П. МакЛарен і Т. да Сілва зазначають, оскільки всі педагогічні системи локалізовані в рамках режимів істини, привілеїв і домінуючих соціальних відносин, найважливішим питанням для педагога є пошук форм забезпечення емансипації людських потенцій, структури для їх розвитку (як в аудиторіях, так і в суспільстві).

Методологічним підґрунтям концепту стали роботи Л. Альтюссера «Ідеологія та ідеологічні апарати держави» та П. Бордо «Відтворення в освіті, суспільстві й культурі». Як зазначає І. Ілліч, за допомогою «прихованого курикулуму» освітні установи прищеплюють учням і студентам ідеологію «пасивного споживання» – некритичного сприйняття існуючого соціального порядку. «Hidden curriculum» вчить вихованців, що їх роль в житті – знати своє місце й тихо сидіти на ньому.

В. Гайденок та І. Предборська вважають, що наявність прихованого навчального плану означає, що освіта не є ціннісно вільною, вона виступає, радше, як расово, класово, ґендерно стереотипізована.

Прихований навчальний план має такі ознаки (характеристики): імпліцитний зміст викладання; опосередкована дія; сильніший за мірою впливу, ніж офіційний навчальний план; культивування ґендерної нерівності.

О. Ярська-Смірнова виділяє три виміри прихованого навчального плану: організація освітнього закладу і ґендерна стратифікація учительства, зміст навчальних предметів, стиль викладання.

Підбір навчально-методичних матеріалів, прикладів, форм і методів, інтерпретація подій суспільного життя, коментарі, побудова мовних конструкцій, поведінка вчителів (викладачів) й учнів (студентів), виховні заходи, які проводяться у навчально-виховних закладах – елементи, які демонструють певний «взірець» (варіант) ґендерного устрою суспільства. При чому ця модель часто носить андроцентричний, патріархальний характер. Внаслідок культивування нерівності обмежується життєве самовизначення вихованців і вихованок, закріплюються традиційні уявлення про призначення статей.

Численні вітчизняні дослідження свідчать про нерівне ставлення до учнів та учениць (учителі неоднаково ставляться, оцінюють і карають школярів різної статі) та «недружнє» (хоча й по-різному) до дітей і підлітків обох статей шкільне середовище. Кожна навчальна ситуація: вибір учителем або автором підручника прикладів, інтерпретація історичних подій, подання ілюстрацій, граматичних та синтаксичних конструкцій, – певним чином демонструють людині версію стосунків у світі крізь призму ґендеру. Результати ґендерного аналізу вітчизняних підручників з географії, алгебри, біології, історії стародавнього світу, історії України, української, англійської та німецької мов засвідчили, що ґендерні асиметрії простежуються на рівні ілюстрацій, текстів, вправ. У змісті оповідань, текстових задач переважають особи чоловічої статі, їм невербально надається перевага, зміст більшості предметів відображає чоловічі досягнення. Підручники переважно відображають стереотипний погляд на ґендерні ролі, згідно з якими жінки повинні обмежуватись інтересами сім'ї, а чоловіки – владними і кар'єрними досягненнями.

О. Луценко звертає увагу на такі наслідки ґендерного дисбалансу в навчальних матеріалах: учні доходять висновків, що саме чоловіки відіграють головну роль у суспільстві та культурі; обмежуються знання учнів про відповідний внесок жінки в суспільне життя; стереотипи в освітніх програмах більшою мірою заохочують до

активності чоловіків, а жінок орієнтують на моделі поведінки, які мало співвідносяться з лідерством.

Дослідження ґендерних аспектів вищої школи схиляють їх авторів (Т. Дороніну, Н. Кутову, О. Луценко, Н. Приходькіну та ін.) до наступних висновків:

1. Наявність стереотипів у навчальних матеріалах:

- у навчальних програмах та підручниках царюють патріархальні упередження;
- незбалансовані в ґендерному відношенні навчальні плани і матеріали обмежують соціальний і культурний розвиток студентів і студенток;
- не достатньою мірою представлена ґендерна методологія в системі професійної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів зумовлює ситуацію, за якої впровадження ґендерних стратегій у навчально-виховний процес школи відбувається повільно, часто сприймається з упередженням, а у переважної більшості учителів та шкільної адміністрації відсутнє саме розуміння проблематики.

2. Наявність стереотипів у стилі викладання:

- ґендерні установки викладачів часто призводять до необ'єктивного тлумачення матеріалу, конфліктних ситуацій;
- для освітян характерна стримана, емоційно невиразна реакція і відсторонена позиція стосовно проблеми ґендерної нерівності в педагогічній професії;
- викладачі мають бути більш сенситивні до тих форм і моделей міжособистісної взаємодії, які встановлюють ґендерну нерівність у ВНЗ, і до змісту навчальних планів і посібників.

3. Навчальний заклад як інституція відображає структурну нерівність:

- у закладах освіти новим поколінням учнів і, зокрема, молодим педагогам передаються традиційні ґендерні стереотипи;
- такий вимір як організація навчальних закладів звертає увагу на колектив, приміщення, систему правил, що регламентують міжособистісну взаємодію, устрій, що дозволяє їм працювати. У цьому контексті дослідники наголошують на ґендерній стратифікації викладацької діяльності, яка проявляється в тому, що більшість зайнятих у цій сфері – жінки, але вони мають менш престижні та оплачувані посади, ніж керівний склад, представлений чоловіками;

– в освітніх закладах учні та студенти засвоюють уявлення про суспільні стосунки, в тому числі й ґендерні, у подальшому переносять цей досвід у площину професійного та особистого життя, тому важливо, щоб навчальні заклади демонстрували сприятливі для розвитку особистості чоловіка і жінки взірці поведінки, вільні від упереджень та стереотипів.

Необхідно звернути увагу, яким чином транслюється та артикулюється знання на ґендерну тематику, які застосовуються форми і методи, оскільки ґендерні стереотипи можуть мати місце у поведінці викладача (вчителя) та стилі навчання. Стиль навчання у школі та ВНЗ переважно побудований за чоловічим взірцем (тести, індивідуальні доповіді, змагання за оцінки та ін.), у результаті чого обмежуються можливості розвитку емоційної складової учнів обох статей, спілкування, уміння працювати в колективі. Цю ситуацію можна покращити за рахунок використання інтерактивних методів, бо вони створюють можливості для самовираження та презентації як жіночого, так і чоловічого життєвого досвіду, орієнтують на співпрацю. Важливим також є розвиток критичного мислення та підвищення рівня ґендерної обізнаності усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Отже, поряд із офіційно регламентованими складовими на навчально-виховний процес також впливають елементи імпліцитного характеру, які визначають (а часто й обмежують) можливості професійного й особистісного становлення.

Література

1. Ґендерна педагогіка : хрестоматія : навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. В. Гайденко. — Суми : «Університетська книга», 2006. — 314 с.
2. Основи теорії ґендеру : [навч. посіб.] / ред. колегія посіб. : В. П. Агеєва, Л. С. Кобелянська, М. М. Скорик. — К. : «К.І.С.», 2004. — 536 с.
3. Фрумин И. Д. Вызов критической педагогики / И. Д. Фрумин // Вопросы философии. — 1998. — № 12. — С. 14—18.
4. Ярская-Смирнова Е. Р. Гендерное неравенство в образовании : понятие скрытого учебного плана / Е. Р. Ярская-Смирнова // Гендерные исследования. — 2000. — № 5. — С. 295—301.